

Citáty z diel filozofov, ktoré sú súčasťou maturitných zadaní

„ Väčšina tých, čo sa prví zaoberali filozofiou, si mysleli, že počiatky vecí sú iba v podobe hmoty. Lebo to, z čoho všetky veci ako z prvého vznikajú a do čoho ako do posledného zanikajú, pričom podstata ostáva a menia sa len jej stavy, vyhlasujú za prvok a počiatok (arché) vecí, a to, že ani nič nevzniká, ani nič nezaniká, veria preto, lebo sú tej mienky, že sa takáto podstata (fyzis) vždy zachováva... Teda musí byť určitá podstata, buď jediná, alebo viaceré, z ktorých všetko ostatné vzniká, zatiaľ čo ona sama ostáva zachovaná.“

(11 a 12 z Aristotela)

„ Niektorým filozofom sa zdá, že pri pohyboch takých veľkých telies musí vzniknúť hluk... pohybom nebeských telies v kruhu vzniká harmonický zvuk. Pretože sa však zdá nepochopiteľným, že tento zvuk nepočujeme, vysvetľujú to tak, že sa s ním stretávame hneď od narodenia, a preto nám nie je nápadný pri porovnaní s ostatným tichom.“

(58 B 35 z Aristotela)

„ A skutočne všetko, čo sa dá poznať, má číslo, lebo bez neho nie je možné niečo si myslieť alebo poznať.“

(44 B 4 zo Stobaia)

„Egypt'ania prví priniesli toto učenie, že duša človeka je nesmrteľná a po zániku tela vstupuje do iného živočícha, ktorý sa zakaždým rodí. A keď prejde všetkými suchozemskými, morskými i okrídlenými zvieratami, opäť vstupuje do rodiaceho sa ľudského tela, a takto obchádza tritisíc rokov. Toto učenie prevzali niektorí Gréci – jedni prv, druhí neskôršie – a vydávali ho za vlastné. Poznám ich mená, ale ich nenapíšem.“

(14 A 1 z Herodota)

„ Ale tento logos, ktorý je večný, nechápu ľudia ani predtým, ako ho počuli, ani potom, ako ho prvý raz počuli. Lebo hoci sa všetko deje podľa toho logu, predsa si počínajú ako neskúsení, kedykoľvek sa pokúšajú o také slová a diela, aké ja vykladám, rozoberajúc každé podľa jeho prirodzenosti a vysvetľujúc, aké je.“

(22 B 1 zo Sexta Empeirika)

„ Do tej istej rieky nemožno dva razy vstúpiť, rozplýva sa a opäť sa spája (zasa ani skôr, ani neskoršie, ale súčasne), sústreďuje sa a rozptyľuje, prichádza a odchádza.“

(22 B 91 z Plutarcha)

„Dobro a zlo je jedno. Lekári, ktorí režu a pália, sťažujú sa, že nedostávajú primeranú odmenu za to, že to robia.“

(22 B 58 z Hippolita)

„Ľudia by nepoznali meno právo, keby nebolo bezprávie.“

(22 B 23 z Klementa)

„ Treba hovoriť a myslieť, že jestvujúce je, lebo bytie je, ale nič nie je. Toto ti prikazujem uvážiť.“

(28 B 6 zo Simplikia)

„ Ostáva teda správa len o jednej ceste, že je: Je na nej mnoho znakov; pretože jestvujúce ani nevzniklo, ani nezanikne, je celé, jediné, pevné a neukončené. Ani nikdy nebolo ani nikdy nebude, lebo je teraz, zároveň celé, jedno, súvislé...

Jestvujúce nie je deliteľné, pretože je celé rovnaké a nejestvuje nič silnejšie, čo by mohlo prekážať jeho spojeniu, ani nič slabšie, lebo všetko je vyplnené jestvujúcim.“

(28 B 8 zo Sexta Empeirika)

„ Druhý dôkaz je takzvaný Achilles. Je v tom, že najpomalšieho tvora (korytnačku) nikdy nedohoní v behu najrýchlejší (Achilles).“

„ Tretí dôkaz je práve uvedený, že letiaci šíp stojí.“

(29 A 26 a 29 A 27 z Aristotela)

„ Princípmi všetkého sú atómy a prázdny priestor, všetko ostatné je fikcia. Svety vznikajú a zanikajú a je ich nekonečné množstvo. Nič nevzniká ani nezaniká v nič. Atómy sú i počtom i veľkosťou nekonečné, pohybujú sa vo vesmíre vírivým pohybom a vytvárajú takto všetky zloženiny, oheň, vodu, vzduch a zem, aj tieto sú totiž spojeninami určitých atómov. Atómy sú pre svoju tvrdosť nezničiteľné a nezmeniteľné. Slnko a mesiac sa skladajú z takýchto tvarov (atómov), a to hladkých a okrúhlych, a rovnako aj duša.“

(67 A 1 z Diogena Laertia)

„ Niektorí zaradujú aj Protagora do skupiny filozofov, ktorí rušia kritérium poznania; tvrdí totiž, že všetky predstavy a domnienky sú pravdivé a že pravda patrí k relatívnym veciam, pretože všetko, čo si človek predstavuje alebo sa domnieva, je so zreteľom naňho aj skutočne pravdivé. Preto na začiatku Vyvracajúcich vyhlásil: Mierou všetkých vecí je človek, jestvujúcich, že sú, a nejestvujúcich, že nie sú.“

(80 B 1 zo Sexta Empeirika)

„ V diele nazvanom O nesúcne alebo O prírode Gorgias dokazuje postupne tri zásady: po prvé, nič nie je; po druhé, ak aj niečo je, nemožno to poznať; po tretie, ak to aj možno poznať, nemožno to oznámiť a vysvetliť bližnemu.“

(82 B 3 zo Sexta Empeirika)

„To nadnebeské miesto ani jeden z tunajších básnikov dosiaľ neospieval, ani ho nikdy dôstojne neospieva. Tak je to s ním. Musím sa odvážiť povedať pravdu, najmä keď hovorím o pravde. Toto miesto zaberá bezfarebné, beztvárne, nehmatateľné a skutočne jestvujúce bytie, ktoré možno uzrieť jedine rozumom, kormidelníkom duše; a na toto bytie sa vzťahuje pojem pravdivého vedenia.“

(Platón: Faidros 247 C)

*„Povieme im totiž: „Tí, čo sa v ostatných štátoch venujú filozofii, právom sú ušetrení od namáhavých povinností pre štát...
...vás sme však my vypestovali za vládcov a kráľov ako v úli na úžitok vás samých i celého štátu, poskytnúc vám lepšie a dokonalejšie vzdelanie ako ostatným...“*

(Platón: Štát 520 B)

„ A tak najhroznejšie zo ziel, smrť, sa nás netýka, pretože keď sme tu my, nie je tu ešte smrť, a keď je tu už smrť, nie sme tu už my. A tak sa netýka ani žijúcich ani mŕtvych, pretože pre prvých nejestvuje, a druhí už vtedy nejestvujú...“

„ ...nemožno žiť príjemne, ak nežijeme rozumne, krásne a spravodlivo, a zase že nemožno žiť rozumne, krásne a spravodlivo, ak nežijeme príjemne. Cnosti sú totiž svojou podstatou späté s príjemným životom a príjemný život zase nemožno odlúčiť od cností...“

(Z listu Epikura Menoikeovi)

„ Múdrosť smeruje k blaženosti, k nej vedie, k nej otvára cesty.“

„ S potešením som sa dozvedel od ľudí, ktorí prichádzajú od teba, že družne žiješ so svojimi otrokmi. Tak to sluší tvojej rozvážnosti aj tvojmu vzdelaniu. Nieкто bude namietat': „sú to otroci.“ Ale ľudia. „ Otroci.“ Ale spolubývajúci. „Otroci.“ Ale ponížení priatelia. „Otroci.“ Vlastne spoluotroci, ak uvážiš, že osud si s tebou môže zahrať presne tak ako s nimi.“

(Seneca: List Luciliovi)

„ Z jestvujúcich vecí jedny sú dobrom, druhé zlom a iné sú indiferentné (ľahostajné). Dobrom je ... všetko čo je cnosťou ... Zlom ... čo je nerestou ... Medzi indiferentné veci patrí život, smrť ...“

(O Zenonovi z Kitia píše Diogenes Laertios)

„ Napriek tomu sa domnievam, že sme už urobili zadosť vážnym a neľahkým otázkam o počiatku sveta či duše či samotného ľudstva, ktoré sme rozdelili na dve skupiny: jednu skupinu z tých, ktorí žijú podľa človeka, druhú z tých, ktorí žijú podľa Boha: nazývame ich mysticky tiež dvoma štátmi, t.j. dvoma ľudskými spoločenstvami, z ktorých jedna je predurčená k večnému kral'ovaniu s Bohom, druhá k znášaniu trestu s diablom.“

(Aurelius Augustinus: O božom štáte)

„ Sú štyri druhy idolov, ktoré majú v moci ľudské mysle. Pre ľahšie pochopenie sme im dali osobitné mená: prvý druh nazývame idoly kmeňa, druhý idoly jaskyne, tretí idoly trhu, štvrtý idoly divadla.“

(Francis Bacon: Nové Organon)

„Idoly jaskyne sú idoly človeka – jednotlivca. Každý jednotlivec totiž má (okrem omylov vlastných ľudskej prirodzenosti vo všeobecnosti) jaskyňu čiže akúsi individuálnu dutinu, ktorá láme a kazí svetlo prírody; príčinou je alebo vlastná a osobitná prirodzenosť každého jednotlivca, alebo výchova a styk s inými ľuďmi, alebo čítanie kníh a autorita tých, ktorých každý ctí a obdivuje, alebo rozličné dojmy podľa toho, či doliehajú na predpojatú a ustaranú alebo na pokojnú a vyrovnanú myseľ, alebo aj iné veci tohto druhu. Ľudský duch je preto (podľa spôsobenia v jednotlivých ľuďoch) čosi menlivé, zmätené a akoby náhodné. Preto dobre vraví Herakleitos, že ľudia hľadajú vedomosti vo svojich vlastných malých svetoch, a nie vo veľkom spoločnom svete.“

(Francis Bacon: Nové Organon)

„...rozhodol som sa brat všetky veci, čo som kedy mal na mysli, za rovnako nesprávne ako vidiny svojich snov. Ale hneď potom som si všimol, že zatiaľ, kým som chcel takto pokladať všetko za klamné, musel som sám, čo som to myslel, nevyhnutne niečím byť; spoznal som, že pravda „myslím, teda som“ je taká pevná a istá, že žiadny ani najčudnejší dohad skeptikov nie je v stave ňou otriasť, usúdil som, že ju môžem bez pochybnosti prijať za prvú zásadu hľadanej filozofie.

Nato som skúmal, čo som, a vidiac, že si môžem predstaviť, že nemám telo a že nejestvuje ani svet ani miesto, kde stojím, ale, že sa vôbec nemôžem nazdávať, že nie som; a že, naopak, už z toho, že mi prišlo na um pochybovať o pravdivosti všetkých iných vecí, zrejme a iste plynie, že som; ale že keby som bol len prestal myslieť a všetko ostatné, čo som si predstavoval, by bolo bývalo pravdivé, nemal by som dôvod veriť, že som jestvoval; z toho som spoznal, že som substanciou, ktorej obsahom alebo prirodzenosťou je len myslieť a ktorá k jestvovaniu nepotrebuje priestor a nie je závislá od žiadnej hmotnej veci; takže ono ja, t.j. duša, ktorou som tým, čím som, je úplne odlišná od tela a že dokonca ľahšie poznateľná ako ono, a že tým, čo je, by bola i bez neho. Po tomto som uvažoval vo všeobecnosti, čo musí obsahovať výrok, aby bol pravdivý a istý; vedel som totiž, že som práve našiel takýto výrok a usúdil som, že by som mal tiež vedieť, v čom táto istota spočíva. A keď som spozoroval, že mi nič v tom „myslím teda som“ nezaručuje, že hovorím pravdu, iba ak to, že vidím jasne, a že musím byť, aby som mohol myslieť, pokladal som za možné stanoviť ako všeobecné pravidlo, že všetky veci, ktoré pochopíme veľmi jasne a zreteľne, sú pravdivé, lenže je určitá ťažkosť v tom rozoznať, ktoré sú tie, ktoré chápeme zreteľne.“

(R.Descartes, Rozprava o metóde)

„ ... nie menlivé svedectvo zmyslov alebo klamný úsudok zle kombinujúcej predstavivosti, ale taký ľahký a zreteľný pochop čistého a pozorného rozumu ...“

(René Descartes: Pravidlá na vedenie rozumu)

„Predpokladajme ..., že naša myseľ je – ako sa hovorí – biely papier bez akýchkoľvek písmen, bez akejkoľvek idey. Ako sa zaplní? Odkiaľ je tá veľká zásoba ideí, ktorú usilovná a nespútaná fantázia človeka na ňu namaľovala takmer s nekonečnou pestrosťou? Odkiaľ je všetok materiál rozumu a poznania? Na to odpovedám jedným slovom: zo skúsenosti ...“

(John Locke: Rozprava o ľudskom rozume)

„ O zdrojoch metafyziky

Ak chceme nejaké poznávanie vydávať za vedu, najprv musíme presne vedieť určiť jeho rozlišovací znak, ktorý nemá spoločný s nijakým iným poznávaním a ktorý je teda jeho špecifikom. V opačnom prípade hranice všetkých vied splynú a povahu ani jednej z nich nebude možné preskúmať.

Nech sa už toto špecifikum zakladá na rozdielnosti predmetu, zdrojov poznávania, spôsobu poznávania alebo na viacerých, aj keď nie všetkých týchto momentoch, predsa len z neho pochádza idea možnej vedy a jej oblasti.

Predovšetkým pokiaľ ide o zdroje nejakého metafyzického poznávania, už z jeho pojmu vyplýva, že tieto zdroje nemôžu byť empirické. Jeho princípy (ku ktorým patria nielen jeho základné tézy, ale aj základné pojmy) nesmú sa teda nikdy čerpať zo skúsenosti, lebo nemá byť poznávaním fyzikálnym, ale metafyzickým, t.j. ležiacim mimo skúsenosti. Jeho základom teda nebude ani vonkajšia skúsenosť, ktorá je zdrojom vlastnej fyziky, ani vnútorná, na ktorej buduje empirická psychológia. Je teda apriórnym poznávaním, čiže vychádzajúcim z čistého rozumu a čistého rozmyslu...“

(I. Kant: Progloména ku každej budúcej metafyzike)

„ Tento zákon spočíva v tom, že každý z našich základných pojmov, každé odvetvie nášho poznania prechádza postupne tromi rozličnými teoretickými štádiami: štádiom teologickým alebo bájoslovným, štádiom metafyzickým alebo abstraktným, štádiom vedeckým alebo pozitívnym.“

(August Comte: Kurz pozitívnej filozofie)

„ ... spoločnosť sa vyvíjala doteraz vždy v medziach nejakého protikladu: u starovekých národov to bol protiklad medzi slobodnými a otrokmi, v stredoveku protiklad medzi šľachtou a nevoľníkmi, v novšej dobe je to protiklad medzi buržoáziou a proletariátom.“

(Karl Marx, Friedrich Engels: Nemecká ideológia)

„Ak mi je produkt práce cudzí, ak sa proti mne stavia ako cudzia moc, komu potom patrí? Ak moja činnosť nepatrí mne, ak je cudzou, nanútenou činnosťou, komu potom patrí? Nejakéj inej bytosti, nie mne. Kto je táto bytosť? Bohovia? Isteže sa v prvých štádiách najdôležitejšia produkcia, ako napríklad stavba chrámov atď. v Egypte, Indii, Mexiku, zjavuje v službe bohom, a produkt tiež patrí bohom. Lenže sami bohovia nikdy neboli zamestnávateľmi. Takisto ani príroda. A aké by to aj bolo protirečenie, keby sa človek, čím viac si svojou prácou podrobuje prírodu, čím viac sa vd'aka zázrakom priemyslu stávajú zbytočnými zázraky bohov, kvôli týmto mocnostiam zriekol radosti z produkcie a užívania produktu.

Cudzou bytosťou, ktorej patrí práca a produkt práce, ktorá prácou disponuje a ktorá produkt práce užíva, môže byť len sám človek.

Ak produkt práce nepatrí robotníkovi, ak produkt práce je cudzou, proti nemu stojacou mocou je to možné len preto, že patrí inému človeku mimo robotníka. Ak mu je jeho činnosť súžením, musí byť niekomu inému pôžitkom a životnou radosťou. Nie bohovia, nie príroda, iba sám človek môže byť touto cudzou mocou nad človekom.“

(K. Marx: Ekonomicko-filozofické rukopisy)

„Jav, objektivizácia jednotnej vôle k životu, je svet v celej mnohosti svojich častí a tvarov. Bytie samo a spôsob bytia v celku, ako aj v každej jednotlivéj časti, prýšťa výhradne z vôle. Vôľa je slobodná, je všemohúca. V každej veci sa zjavuje tak, ako to určuje sama sebe, osebe a mimo času. Svet je iba zrkadlom tohto chcenia a všetka konečnosť, všetky utrpenia, všetky bolesti, ktoré svet obsahuje, sú výrazom toho čo vôľa chce, sú takéto, pretože to tak chce. Plným právom znáša teda každá bytosť bytie vôbec, potom bytie svojho druhu a svojej zvláštnej individuality celkom tak, ako je, a za okolností, aké sú, vo svete, aký je, ovládaná náhodou a omylom, časná, pominuteľná, vždy trpiaca. A vo všetkom čo sa jej prihodí, ba čo

sa jej vôbec prihodiť môže, deje sa jej vždy po práve. Lebo je to jej vôľa: a aká je vôľa, taký je svet. Ak chceme vedieť, akú hodnotu majú ľudia vcelku a všeobecne, z morálneho hľadiska, tak pozorujme ich osud v celku a všeobecne. Je to nedostatok, bieda, utrpenie, bolesť a smrť.“

(A. Schopenhauer: Svet ako vôľa a predstava)

„To, čo vám rozpoviem, sú dejiny budúcich dvoch storočí. Opíšem vám, čo prichádza, čo už nemôže prísť inak: príchod nihilizmu.“

„Od Kopernika sa človek z centra sveta rúti do ničoty.“

„Pomätenec. Nepočuli ste o pomätenom človeku, ktorý dopoludnia zažal lampáš, bežal na trhovisko a neprestajne vykrikoval: „Hľaďám Boha! Hľaďám Boha!“ – Keďže tam práve stáli mnohí z tých, ktorí v Boha neverili, vzbudil ohromný smiech. Snáď sa nestratil? – povedal jeden. Hľadám nezablúdil ako dieťa? – povedal druhý. Alebo sa schoval? Bojí sa nás? Je úplne mimo? Pomiatol sa? – tak pokrikovali a smiali sa jeden cez druhého. Pomätený človek skočil medzi nich a prebodával ich svojimi pohľadmi. „Kam sa podel Boh?“ vykrikol. „Ja vám to poviem! My sme ho zabili! – vy a ja! My všetci sme jeho vrahmi! Ale ako sme to urobili? Ako sme dokázali vypiť more? Kto nám dal špongiu, aby sme zotreli celý horizont? Čo sme to urobili, keď sme túto zem odpútali od jej slnka? Kam sa teraz pohybuje? Kam sa pohybujeme my? Preč od všetkých slnk? Či neustále nepadáme? A nerútime sa späť do strán, dopredu, do všetkých smerov? Existuje ešte nejaké Hore a Dole? Neblúdime akoby nekonečnou ničotou? Neovanul nás prázdny priestor? Neochladilo sa? Neprichádza stále noc a čoraz viac noci? Nemusíme zapalovať lampáše už dopoludnia? Nepočujeme ešte hluk hrobárov, ktorí pochovávajú Boha? Nezacítili sme ešte pach Božieho rozkladu? – aj bohovia sa rozkladajú! Boh je mŕtvy! Boh ostane mŕtvy! A my sme ho zabili! Čím sa utešíme my vrahovia nad všetkých vrahov?...“

(Friedrich Nietzsche: Radostná veda)

„ Čo v tomto kontexte znamená myšlienka, že bytie predchádza podstatu? Znamená to, že človek najskôr jestvuje, vyskytuje a vynára sa v tomto svete a že až potom sa definuje. Ak človek v takej podobe, v akej ho chápe existencialista, nie je definovateľný, znamená to že nie je vopred ničím. Stane sa až potom a bude taký, aký sa utvorí. A teda niet ľudskej prirodzenosti, lebo niet Boha, ktorý by ju stvoril. Človek je ten – a nielen – taký, akú má o sebe predstavu, ale je taký, aký chce byť a aký sa koncipuje následne po bytí, aký chce byť po tomto rozlete smerom k bytiu.

Človek nie je nič iné iba to, čo zo seba urobí. Taký je prvý princíp existencializmu. Je to zároveň to, čo nazývame subjektivitou a čo nám pod týmto pojmom vyčítajú. Ale čo tým chceme povedať, ak nie to, že človek je dôstojnejší ako kameň alebo stôl? Chceme totiž povedať, že človek najskôr jestvuje, to znamená, že človek je najskôr ten, kto sa vrhá do budúcnosti a kto si je vedomí, že sa do budúcnosti projektuje.“

(J. P. Sartre: Existencializmus je humanizmus)

„Táto nová situácia sa dotýka samej povahy vedenia. Poznatky môžu prejsť cez nové kanály a stanú sa použiteľnými len vtedy, ak sa dajú vyjadriť v informačnom jazyku. Preto môžeme predpokladať, že z tradičného vedenia postupne vylúčime všetko to, čo sa nedá pretlmočiť do informačného jazyka, a nové výskumy podriadime podmienke preložiteľnosti eventuálnych výsledkov do strojového jazyka.

...vedenie ako súhrn poznatkov sa stáva povrchným a prenosným na rozdiel od „poznania“, bez ohľadu na to, na akom stupni poznávacieho procesu sa nachádza... Starý princíp, podľa ktorého rozširovanie vedomostí bolo u jednotlivcov úzko späté s utváraním ich ducha a samotnej osobnosti, čoraz väčšmi upadá.

...Poznatky sa produkujú za účelom predaja, ustavične sa spotrebúvajú a zhodnocujú v novej produkcii. Vedenie prestáva byť účelom seba samého, stráca svoju „úžitkovú hodnotu“.

...Nie je vylúčené, že národné štáty začnú v budúcnosti bojovať o ovládnutie informácií rovnako, ako pôvodne medzi sebou bojovali o ovládnutie teritórií, získanie surovínových zdrojov a neskôr o vykorisťovanie lacnej pracovnej sily. Zdá sa, že sa otvára nový priestor pre industriálne a komerčné, ale aj vojenské a politické stratégie.“

„Kto rozhoduje, čo je vedenie, a kto vie, čo treba rozhodnúť? Otázka vedenia je v období informatiky viac ako kedykoľvek predtým otázkou vlády.“

„Zdá sa, že v tomto rozptyle jazykových hier mizne aj sám spoločenský subjekt. Sociálne spojivo je jazykové, ale nie je z jediného vlákna. Je to tkanivo, kde sa križujú aspoň dva druhy, v skutočnosti neurčený počet jazykových hier podriad'ujúcich sa rozdielnym pravidlám. Wittgenstein píše: „ Na náš jazyk sa môžeme dívať ako na nejaké staré mesto. Spleť uličiek a malých námestí, starých a nových domov, domov s prístavbami z rozličných dôb; toto všetko obklopené mnohými predmestiami s rovnými a pravidelnými ulicami a jednotvárnymi domami.“

„Nové jazyky sa začínajú pripájať k starým, čím vytvárajú predmestie starého mesta: „symbolika chémie a infinitezimálneho počtu“. O tridsaťpäť rokov neskôr k nim možno pripojiť strojové jazyky, matrice teórie hier, nové hudobné notácie, notácie nedenotatívnych logík (temporálne logiky, deontické logiky, modálne logiky), jazyk genetického kódu, grafy fonologických štruktúr atď.“

„Z tohto rozptylu môžeme mať pesimistický dojem: nikto nehovorí všetkými tými jazykmi, nemajú univerzálny metajazyk...“

(J. F. Lyotard: Postmoderná situácia)